

**แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2***

**GUIDELINES FOR COMMUNITY-BASED MANAGEMENT OF LOCAL WISDOM
LEARNING RESOURCES: A CASE STUDY OF WAT NONG TABUN SCHOOL
UNDER SARABURI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2**

สุรัชย์ สิกขบัณฑิต^{1*}, เสาวณีย์ สิกขบัณฑิต², สิริกาญจน์ ธนวุฒิพรพินิต³

Surachai Sikkhabandit^{1*}, Sowwanee Sikkhabandit², Sirikarn Thanawutponpinit³

¹หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

¹Doctor of Philosophy Program in Educational Administration, Eastern Asia University, Bangkok, Thailand

²หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

²Doctor of Philosophy Program in Educational Administration, North Bangkok University, Bangkok, Thailand

³หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

³Master of Education Program in Educational Administration, Western University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: surachais@eau.ac.th

*Tel: 081-984-2260

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 2) เสนอแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีอย่างง่าย โดยมีระเบียบวิธีเชิงคุณภาพเป็นหลัก กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนวัดหนองตาบุญ จำนวน 14 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง และผู้ให้ข้อมูล จำนวน 6 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการบริหารจัดการปัจจุบันมีจุดอ่อนสำคัญในองค์ประกอบด้าน “การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ” โดยมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (Mean = 2.21, S.D. = 1.10) และพบปัญหาเชิงลึก คือ การขาดกลไกที่เป็นทางการในการมีส่วนร่วมด้านวิชาการ และการจัดการความรู้แบบ Tacit Knowledge อย่างไรก็ตาม โรงเรียนมีศักยภาพสูงในการสร้างเครือข่ายกับปราชญ์ท้องถิ่น และ 2) แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นจึงเน้น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดตั้ง “คณะทำงานร่วมบูรณาการภูมิปัญญา” เพื่อการร่วมตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ 2) การพัฒนา “คลังภูมิปัญญาดิจิทัลของโรงเรียน” เพื่อแก้ไขปัญหาค้นหาความไม่ต่อเนื่องในการถ่ายทอดองค์ความรู้ 3) การจัดทำ บันทึกข้อตกลง (MOU) เชิงปฏิบัติการ เพื่อบูรณาการภูมิปัญญาเข้ากับกิจกรรมแนวทางนี้สอดคล้องกับหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม และการจัดการความรู้ และ 4) จัดให้มีการประชุม “เวทีสะท้อนผลร่วม” (Joint Reflection Forum) ทุกภาคเรียน โดยมีปราชญ์ชาวบ้านเข้าร่วมประเมินผลผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนและประสิทธิภาพของแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษา, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การมีส่วนร่วมของชุมชน, แหล่งเรียนรู้, กรณีศึกษา

Abstract

This research aims to 1) Study the current state and problems of managing local wisdom learning resources based on the principle of community participation: a case study of Wat Nongtabun School, under the Saraburi Educational Service Area Office 2, and 2) Propose guidelines for managing local wisdom learning resources based on the principle of community participation: a case study of Wat Nongtabun School, under the Saraburi Educational Service Area Office 2. This is a simple mixed-methods research with qualitative methods as the primary approach, conducted at Wat Nongtabun School. The research sample consisted of 17 teachers and 6 key informants. The research instruments were questionnaires and in-depth interviews. Statistical analysis included mean, standard deviation, and content analysis. The research findings revealed that 1) the current management situation has a significant weakness in the component of "participation in decision-making," with the lowest mean (Mean = 2.21, S.D. = 1.10). A deeper problem identified was the lack of formal mechanisms for academic participation and the management of tacit knowledge. However, the school has high potential in building networks with local experts. The synthesized management approach focuses on four areas: 1) Establishing a "Joint Knowledge Integration Working Group" for collaborative strategic decision-making; 2) Developing a "School Digital Knowledge Repository" to address discontinuities in knowledge transfer; and 3) Creating operational Memorandums of Understanding (MOUs) to integrate knowledge into activities. This approach aligns with the principles of participatory management and knowledge management.

Keywords: Local Wisdom, Management, Community Participation, Knowledge Management, School Administration

บทนำ

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมุ่งเน้นการสร้างโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและครอบคลุมตลอดชีวิต โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในบริบทของการบริหารการศึกษาปัจจุบัน การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้และการบริหารจัดการสถานศึกษาจึงได้รับความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นกลไกสำคัญในการบริหารการศึกษาที่มุ่งบูรณาการมรดกทางวัฒนธรรมและสังคมเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์รวมของความรู้ ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติที่สั่งสมและถ่ายทอดกันมาในชุมชน โดยมีลักษณะที่ปรับตัวได้และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเฉพาะถิ่น ในบริบทการศึกษาปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นมิได้มีคุณค่าเพียงแค่การอนุรักษ์เท่านั้น หากแต่เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแก่ผู้เรียน อีกทั้งยังเป็นกลไกที่ช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีความหมายและสอดคล้องกับชีวิตจริง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในกระบวนการจัดการศึกษาจึงไม่เพียงสนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังส่งเสริมความยั่งยืนทางการศึกษาและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง (ทิศนา แคมมณี, 2564)

ในมิติของการบริหารจัดการศึกษา องค์ประกอบของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มักถูกจำแนกตามหลักการบริหารทั่วไปโดยมีการปรับให้เข้ากับลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ ประการแรก ด้านการวางแผนกลยุทธ์ ซึ่งครอบคลุมการกำหนดวิสัยทัศน์ และนโยบายที่ชัดเจนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ประการที่สอง ด้านการจัดการทรัพยากรและการดำเนินการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งคณะทำงาน การจัดสรรงบประมาณ การบริหาร การเงิน และการระดมทรัพยากรจากชุมชนเพื่อสนับสนุนแหล่งเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ประการที่สาม ด้านการส่งเสริม และการใช้ประโยชน์ ที่ได้เน้นการบูรณาการภูมิปัญญาให้เข้าสู่อะบบการจัดการเรียนการสอนจริงในรูปแบบการสอน แบบ Project-Based Learning และการใช้สื่อเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเผยแพร่องค์ความรู้ และประการที่สี่ ในด้านของการติดตามและประเมินผล ซึ่งต้องมีระบบการนิเทศ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลสัมฤทธิ์ ของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขที่เป็นรูปธรรม (จันทร์จิรา ทับสมบัติ และคณะ, 2568) การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถูกขับเคลื่อนโดยหลักการของภาวะผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leadership) ของผู้บริหารที่ต้องมีความสามารถในการผสมรวมองค์ประกอบทางการบริหารเข้ากับมิติทางวัฒนธรรม โดยอาศัยกลไกการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งจากชุมชน (Community Participation) เป็นพลังขับเคลื่อนหลัก สอดคล้อง กับแนวคิดของอัมพร พินะสา ที่เน้นว่าผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานพลังระหว่างโรงเรียนและท้องถิ่น เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (อัมพร พินะสา, 2564) อีกทั้งยังสอดคล้องกับทัศนะของ Hallinger, P. & Kovitmayhi, K. ที่ระบุว่าภาวะผู้นำทางวิชาการในบริบทท้องถิ่นต้องมุ่งเน้นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) และการบริหารจัดการทรัพยากรทางปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเป็นระบบ กรอบแนวคิดในการบริหารจัดการ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงวางอยู่บนความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีการบริหารการศึกษา (Educational Administration Theory) กับหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation Framework) เพื่อให้ แหล่งเรียนรู้สามารถตอบสนองต่อทั้งความต้องการของหลักสูตรสถานศึกษาและการอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของ ชุมชนได้อย่างสมดุล โดยนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นสากลและมีความมั่นคงในเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริง (สุกัญญา แซ่มซ้อย, 2562); (Hallinger, P. & Kovitmayhi, K., 2021)

การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานวิชาการและ งานความสัมพันธ์กับชุมชนที่ต้องอาศัยภาวะผู้นำแบบกระจายอำนาจ และหลักการ การบริหารแบบมีส่วนร่วม หลักการนี้มองว่าการตัดสินใจและการดำเนินการในสถานศึกษา โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรท้องถิ่น ควรเป็นกระบวนการที่มีความโปร่งใสและครอบคลุมการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทั้งผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และแกนนำชุมชน การใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้จะช่วยให้แนวทาง การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้มีความสอดคล้องกับความต้องการและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของโรงเรียน วัดหนองตาบุญอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการสร้างระบบที่ตอบสนองต่อพลวัตทางสังคม ตามแนวคิดการบริหาร การศึกษาที่ยืดหยุ่น นอกจากนี้ แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการวิเคราะห์ระดับและรูปแบบการมีส่วนร่วม ที่เกิดขึ้นจริงและที่พึงประสงค์ การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพต้องไม่จำกัดอยู่แค่การรับรู้หรือให้ข้อมูลเท่านั้น แต่ควรขยายไปสู่ระดับการเป็นเจ้าของร่วม โดยกรอบแนวคิดนี้ช่วยในการอภิปรายผลว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นควรครอบคลุมอย่างน้อยในกระบวนการหลัก ได้แก่ การวางแผน (Planning) การตัดสินใจ (Decision Making) การดำเนินการ (Implementation) และการติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) การวิจัยชี้ให้เห็นว่า การเสริมพลังชุมชนที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานจำเป็นต้องมีกระบวนการบริหารจัดการ ที่วางแผนไว้อย่างชัดเจนและมีกรรมมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นในทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนและเสริมสร้าง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน (Kusuma, W. D. et al., 2024) การสร้างความยั่งยืนของแหล่งเรียนรู้นั้น ยังต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในการร่วมกำหนดนโยบายและการพัฒนาธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับ

ภูมิปัญญา (Boripis, T. et al., 2024) ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากกรณีศึกษาจึงใช้กรอบแนวคิดเหล่านี้เป็นเลนส์ (Lenses) ในการตีความและสังเคราะห์ว่าแนวทางการบริหารจัดการของโรงเรียนวัดหนองตาบุญควรอยู่ในระดับใดของการมีส่วนร่วมจึงจะส่งเสริมให้การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นไปอย่างยั่งยืน ในทางปฏิบัติ การบริหารจัดการ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดนั้น ต้องอาศัยการจัดการเชิงระบบและมีการบูรณาการที่ซับซ้อนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนมีภาระหน้าที่ในการพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ งานวิจัยในบริบทของประเทศไทยหลายฉบับยืนยันความจำเป็นในการวางแผนการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาอย่างเป็นระบบ (สุพัตรา ศรีวัฒนสาร, 2563); (กษมาพร ทองเอื้อ, 2563) ซึ่งต้องครอบคลุมทั้งด้านการวางแผนกลยุทธ์ การจัดทรัพยากร และการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ การบริหารจัดการดังกล่าวจึงมิใช่เพียงกิจกรรมของโรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน ได้แก่ โรงเรียน ครู ผู้บริหาร ราษฎรชาวบ้าน และชุมชน การนำหลักการการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน มาใช้จึงเป็นกลยุทธ์สำคัญ เพื่อให้เกิดการวางแผน การจัดกิจกรรม และการติดตามประเมินผล ที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง จากงานวิจัยเชิงวิชาการของไทยนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา (เอกพล ดวงศรี, 2563) และมีความจำเป็นต่อการสร้างความยั่งยืนของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Boripis, T. et al., 2024); (Kusuma, W. D. et al., 2024)

โรงเรียนวัดหนองตาบุญ เป็นโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 จากข้อมูลพื้นฐาน พบว่า โรงเรียนมีศักยภาพ และพันธกิจที่ชัดเจนในการเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมโครงการอาชีพ และการเรียนรู้จากราษฎรชาวบ้าน และมีพันธกิจโดยตรงในการ “ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา” ตลอดจนเน้นการบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้สภาพชุมชนโดยรอบยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้อย่างดี (เช่น ภาษาถิ่นลาว) และมีแหล่งท่องเที่ยว/แหล่งน้ำที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมได้ อย่างไรก็ตาม แม้โรงเรียนจะมีวิสัยทัศน์และพันธกิจที่ครอบคลุม แต่จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (SWOT Analysis) ชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้อย่างคงมีข้อจำกัดบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของโรงเรียนที่มีครูจำนวนจำกัด (ครู 14 คน) และผู้บริหารที่เพิ่งเข้ารับตำแหน่ง มีการถ่ายโอนความรู้และการวางระบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนตามหลักการมีส่วนร่วมเชิงกลยุทธ์จึงยังคงเป็นประเด็นที่ท้าทาย ด้วยเหตุผลข้างต้น การวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาเชิงลึกในรูปแบบกรณีศึกษา ณ โรงเรียนวัดหนองตาบุญ เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างเป็นรูปธรรมและมีรากฐานทางวิชาการ โดยผลลัพธ์ที่ได้จะเป็นข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปปรับใช้ในการยกระดับการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ตามบริบทและนโยบายของโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2
2. เสนอแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย (Research Design)

การวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีอย่างง่าย (Simple Mixed Methods Research) โดยมีระเบียบวิธีเชิงคุณภาพเป็นหลัก (Qualitative Dominant) ซึ่งหมายถึงการใช้ข้อมูลเชิงปริมาณมาสนับสนุนและเสริมความสมบูรณ์ให้กับข้อมูลเชิงคุณภาพ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 22 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูและบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนวัดหนองตาบุญ จำนวน 14 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน 2) หัวหน้าฝ่ายบริหารวิชาการ จำนวน 1 คน 3) ประธานกรรมการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และ 4) ประชาชนชาวบ้าน/ผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวนทั้งสิ้น 6 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก (In-depth Information)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 โดยมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนกลยุทธ์ 2) ด้านการจัดการทรัพยากร/ดำเนินการ 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 4) ด้านการติดตามและประเมินผล จำนวน 30 ข้อ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert, R., 1967) โดยกำหนดค่าระดับคะแนนเป็น 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้รับการพัฒนาจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน จากนั้นได้จัดทำแบบสอบถามออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 และตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะ โดยนำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ฉบับร่าง ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาและถ้อยคำของคำถาม โดยใช้วิธีการประเมินค่าดัชนีความตรงของเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ซึ่งผลการประเมิน พบว่า ค่าดัชนีของแต่ละข้ออยู่ในช่วง 0.60 ขึ้นไป ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ในการวิจัยได้อย่างเหมาะสม ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 จากนั้นนำแบบสอบถามไปลองใช้ (Try-out) กับครูในโรงเรียนวัดหนองโพธิ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ตามวิธีของ ครอนบาค (Cronbach, L. J., 1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ .823 แสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามฉบับนี้มีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพในการวิจัยครั้งนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้

1. การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย กลยุทธ์ และโครงสร้างการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนวัดหนองตาบุญ
2. แจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง
3. ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยคำถามสัมภาษณ์จะถูกปรับให้เน้นการเจาะลึกในประเด็นปัญหาที่มีค่าเฉลี่ย (Mean) ต่ำ จากผลการสำรวจเบื้องต้น
4. การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ใช้การตรวจสอบสามเส้าของวิธีการ (Methodological Triangulation) โดยการเปรียบเทียบผลลัพธ์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อสรุปสภาพปัจจุบันและระดับปัญหา
2. การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ได้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) โดยการถอดเทป จัดกลุ่มประเด็น (Thematic Analysis) และสังเคราะห์เพื่อสร้างแนวทางการบริหารจัดการ
3. การเชื่อมโยงข้อมูล (Data Integration) นำผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ที่แสดงถึงความกว้างของปัญหา มาสนับสนุนหรือชี้ประเด็นสำคัญที่ต้องมีการอธิบายเชิงลึกจากผลการสัมภาษณ์ ความลึกของข้อมูล

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน

องค์ประกอบการบริหารจัดการ	Mean	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	ข้อสังเกตเชิงวิชาการ
1. ด้านการวางแผนกลยุทธ์	3.52	0.82	มาก	มีการวางแผนเป็นส่วนหนึ่งของแผนโรงเรียน แต่ค่อนข้างสูง สะท้อนความไม่สม่ำเสมอในการรับรู้
2. ด้านการจัดการทรัพยากร/ดำเนินการ	3.88	0.45	มาก	ระดับการปฏิบัติสูง เนื่องจากมีการจัดครูและทรัพยากรภายในจัดการเรียนรู้ (เช่น โครงการอาชีพ)
3. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	2.21	1.10	น้อย	ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด สะท้อนปัญหาการใช้หลักการในระดับการกำหนดทิศทาง
4. ด้านการติดตามและประเมินผล	2.85	0.77	ปานกลาง	การประเมินผลยังไม่ีระบบร่วมที่ชัดเจนกับชุมชน
รวม	3.12	0.95	ปานกลาง	ภาพรวมการบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลาง

ข้อค้นพบหลัก

1. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (mean = 2.21, S.D. = 1.10) บ่งชี้ว่าประเด็นนี้เป็นจุดอ่อนสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไข ซึ่งสอดคล้องกับจุดอ่อนด้านโครงสร้างการบริหารที่ยังต้องกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้แก่บุคลากรและชุมชน

2. สภาพปัญหาเชิงลึก (Qualitative Findings from Interviews) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (N = 6) เพื่ออธิบายสาเหตุที่ทำให้ค่าเฉลี่ยของด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่ำ ดังนี้

2.1 กลไกการมีส่วนร่วมที่ไม่เป็นทางการ มีดังนี้

ปราชญ์ชาวบ้านคนที่ 1 ระบุว่า การเข้ามามีส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นไปตามคำขอของโรงเรียนมากกว่าการเป็นกลไกที่จัดตั้งอย่างต่อเนื่องและเป็นทางการ

ปราชญ์ชาวบ้านคนที่ 2 กล่าวว่า โรงเรียนเป็นผู้กำหนดงานที่สอนนักเรียนเอง นักเรียนขาดการกำหนดงานด้วยตนเอง ซึ่งเป็นความต้องการของนักเรียน เช่น การวางแผนหลักสูตรหรือการกำหนดว่าจะสอนอะไรบ้าง ส่วนใหญ่โรงเรียนจะตัดสินใจแล้วแจ้งให้ทราบ

2.2 การขาดระบบการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง ครูระบุว่า องค์ความรู้ของปราชญ์ถูกถ่ายทอดแบบ Tacit Knowledge เป็นส่วนใหญ่ และขาดการบันทึกอย่างเป็นระบบเพื่อส่งต่อให้ครูคนอื่นนำไปใช้ ซึ่งปัญหาคือ ปราชญ์ชาวบ้านมีเวลาว่างไม่ตรงกับการจัดการเรียนการสอน หรือเปลี่ยนคนสอนจึงทำให้ความรู้หายไป ไม่มีระบบดิจิทัลหรือคู่มือที่ใช้เป็นฐานในการสอนต่อได้

3. การจำกัดบทบาทของกรรมการสถานศึกษา กรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมหลักในด้านการระดมทรัพยากรและงบประมาณเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการโดยตรง

เสนอแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Thematic Analysis) โดยเชื่อมโยงกับปัญหาที่พบในเชิงปริมาณ (โดยเฉพาะ Mean ต่ำในด้านการมีส่วนร่วม) และกรอบทฤษฎี Participative Administration ได้แนวทางการบริหารจัดการ 4 ด้าน ดังแสดงตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2

มิติการบริหาร (อิง P-D-C-A)	แนวทางการบริหารจัดการ (Actionable Guidelines)	หลักการ/ทฤษฎีสนับสนุน
1. ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์	จัดตั้ง "คณะทำงานร่วมบูรณาการภูมิปัญญา" (Joint Wisdom Integration Committee) อย่างเป็นทางการ โดยคณะกรรมการประกอบด้วย ตัวแทนจากฝ่ายบริหารวิชาการ หัวหน้างานบริหารทั่วไป (ที่ดูแลเครือข่าย) และปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย (Decision Making)	สอดคล้องกับ Participative Administration และ Community Participation ที่เน้นการร่วมตัดสินใจ
2. ด้านการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management)	สร้าง "คลังภูมิปัญญาดิจิทัลของโรงเรียน" (Digital Wisdom Repository) โดยใช้ระบบสารสนเทศอย่างง่าย (เช่น การทำ E-Book, วิดีโอสั้น) ในการบันทึกองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านตามแนวคิดของ Externalization เพื่อให้ครูสามารถเข้าถึงและใช้ในการสอนได้อย่างต่อเนื่อง	สนับสนุน Educational Innovation และการแก้ปัญหาความไม่ต่อเนื่องขององค์ความรู้ (Tacit Knowledge)

ตารางที่ 2 แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 (ต่อ)

มิติการบริหาร (อิง P-D-C-A)	แนวทางการบริหารจัดการ (Actionable Guidelines)	หลักการ/ทฤษฎีสนับสนุน
3. ด้านการดำเนินการ (Implementation) เชิงบูรณาการ	จัดทำบันทึกข้อตกลง (MOU) กับชุมชนอย่างเป็นทางการ เพื่อระบุสิทธิ หน้าที่ และตารางการสอนที่ชัดเจนของปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมบูรณาการภูมิปัญญาเข้ากับกิจกรรม Project-Based Learning (PBL) ในทุกระดับชั้น	สอดคล้องกับพันธกิจข้อ 4 และกลยุทธ์ที่ 3 ของโรงเรียน, เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการประสานงานและการตัดสินใจในระดับปฏิบัติการ ให้ความสำคัญลดความซ้ำซ้อน และสอดคล้องกับความต้องการของหลักสูตรสถานศึกษา
4. ด้านการควบคุม และประเมินผล (Controlling & Evaluation)	จัดให้มีการประชุม "เวทีสะท้อนผลร่วม" (Joint Reflection Forum) ทุกภาคเรียน โดยมีปราชญ์ชาวบ้านเข้าร่วมประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักเรียนและประสิทธิภาพของแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง	สอดคล้องกับ Community Participation in Evaluation และหลักการ Total Quality Management ในการบริหารการศึกษา

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่อง แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. สภาพการบริหารจัดการปัจจุบันมีจุดอ่อนสำคัญในองค์ประกอบด้าน “การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ” โดยมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (Mean = 2.21, S.D. = 1.10) และพบปัญหาเชิงลึก คือ การขาดกลไกที่ยังเป็นทางการในการมีส่วนร่วมด้านวิชาการ และการจัดการความรู้แบบ Tacit Knowledge อย่างไรก็ตาม โรงเรียนมีศักยภาพสูงในการสร้างเครือข่ายกับปราชญ์ท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านยังขาดบทบาทที่แท้จริงในระดับการกำหนดทิศทางการศึกษา ดังที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระบุว่า การเข้ามามีส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นไปตามคำขอของโรงเรียนมากกว่าการเป็นกลไกที่ต่อเนื่องและเป็นทางการ อีกทั้งกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมหลักเฉพาะด้านการระดมทรัพยากรและงบประมาณเท่านั้น โดยขาดอำนาจในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการโดยตรง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Puri, P. K. & Chhetri, D. ที่พบว่าคณะกรรมการสถานศึกษา (SMC) มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การแก้ปัญหา การระดมทรัพยากร และการพัฒนาโรงเรียน รวมถึงส่งเสริมความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และประชาธิปไตยในการบริหารจัดการโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยพบว่าการส่งเสริมให้คณะกรรมการพลเมือง เช่น SMC มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ช่วยขยายการอภิปรายเรื่องความเป็นประชาธิปไตยในโรงเรียนในระดับนานาชาติ และการจัดการโรงเรียนในประเทศที่มีรายได้ต่ำสามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้แม้จะเผชิญความท้าทาย โดยอาศัยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมมากขึ้น ความเป็นอิสระ และความรับผิดชอบ ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหามีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ต่ำต้องอาศัยการออกแบบกลไกเชิงโครงสร้างที่เป็นทางการและต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงการเชิญชวนตามสถานการณ์ เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (Ownership) และความรับผิดชอบร่วมกัน (Co-responsibility) อย่างแท้จริง (Puri, P. K. & Chhetri, D., 2024) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tsarkos, A. ศึกษาวิถีที่ Tacit Knowledge มีส่วนสนับสนุนต่อ Organizational Wisdom ในโรงเรียนระดับ K-12 โดยมุ่งเน้นที่กระบวนการสองประการ คือ การรับรู้ความรู้โดยปริยาย

ของครู (Tacit Knowledge Awareness) และการแบ่งปันความรู้โดยปริยาย (Tacit Knowledge Sharing) แม้ว่า Tacit Knowledge จะมีบทบาทสำคัญในการวินิจฉัยเชิงวิชาชีพและการตัดสินใจประจำวันของโรงเรียน แต่กลไกที่ประสบการณ์เชิงลึกถูกแปลงเป็นการกระทำขององค์กรที่ขาดการศึกษาค้นคว้าและทดสอบเชิงประจักษ์ ในบริบทการศึกษา นอกจากนี้ งานวิจัยพบว่า การรับรู้และการแบ่งปันเป็นกลไกพื้นฐาน และนำเสนอมุมมองเชิงกระบวนการว่าโรงเรียนพัฒนาขีดความสามารถในการแก้ปัญหาที่ตอบสนองต่อบริบทและการกระทำร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างไร ดังนั้น การพัฒนาคลังภูมิปัญญาดิจิทัลจึงเป็นกลไกสำคัญในการแปลง Tacit Knowledge ของปราชญ์ชาวบ้านให้กลายเป็น Explicit Knowledge ที่เข้าถึงได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษายุคดิจิทัล (Tsarkos, A., 2026)

2. แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นจึงเน้น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดตั้ง “คณะกรรมการภูมิปัญญา” เพื่อการร่วมตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ 2) การพัฒนา “คลังภูมิปัญญาดิจิทัลของโรงเรียน” เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่ต่อเนื่องในการถ่ายทอดองค์ความรู้ 3) การจัดทำ บันทึกข้อตกลง (MOU) เชิงปฏิบัติการ เพื่อบูรณาการภูมิปัญญาเข้ากับกิจกรรม แนวทางนี้สอดคล้องกับหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม และการจัดการความรู้ และ 4) จัดให้มีการประชุม "เวทีสะท้อนผลร่วม" (Joint Reflection Forum) ทุกภาคเรียน โดยมีปราชญ์ชาวบ้านเข้าร่วมประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียนและประสิทธิภาพของแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น แนวทางการบริหารจัดการที่สังเคราะห์ขึ้นจึงมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง มี 2 ประเด็นหลักดังนี้

ประเด็นที่ 1 การมีส่วนร่วมในระดับการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ แนวทางการจัดตั้ง คณะทำงานร่วมบูรณาการภูมิปัญญา เพื่อให้ชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ สอดคล้องอย่างยิ่งกับหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Administration) ในทฤษฎีการบริหารการศึกษาหลักการนี้ชี้ให้เห็นว่า การกระจายอำนาจการตัดสินใจไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน (Co-responsibility) และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ในการพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาหลักเกิดจาก บทบาทที่ถูกจำกัดเชิงโครงสร้าง โดยกรมการศึกษานำความสำคัญเฉพาะงานด้านงบประมาณเท่านั้น (ตามที่ได้ให้ข้อมูลสำคัญแล้ว) การเสนอแนวทางนี้จึงเป็นการยกระดับการมีส่วนร่วมจากเดิมที่เป็นเพียงการให้ข้อมูล (Information Sharing) หรือการดำเนินการ (Implementation) ไปสู่การมีส่วนร่วมเชิงกลยุทธ์ (Strategic Participation) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้มีความยั่งยืน และสามารถตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง (Kusuma, W. D. et al., 2024); (Boripis, T. et al., 2024) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญา ธรรมโสภณ ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง รูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาแบบรวมใจพัฒนาเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการมีทักษะชีวิตของผู้เรียน (APIDER Model) ที่พัฒนาขึ้นมี 6 องค์ประกอบ คือ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ (Assessing need: A) 2) การวางแผน (Planning: P) 3) การให้ความรู้ในการปฏิบัติงาน (Informing: I) 4) การปฏิบัติงาน (Doing: D) 5) การประเมินผล (Evaluation: E) และ 6) การรายงานผล/เผยแพร่ (Reporting: R) ประสิทธิภาพการใช้รูปแบบ พบว่า การส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ($M = 4.59$, $S.D. = 0.20$) การมีทักษะชีวิตของผู้เรียนโดยภาพรวม ($M = 4.58$, $S.D. = 0.21$) และความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบฯ ($M = 4.61$, $S.D. = 0.32$) ตามลำดับ ควรพัฒนาการทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในและนอกสถานศึกษาควบคู่กันไปกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนและสถานศึกษาอย่างแท้จริง (ธัญญา ธรรมโสภณ, 2563) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Buthelezi, A. B. & Ajani, O. A. ที่ศึกษาการปฏิรูประบบการบริหารโรงเรียนในแอฟริกาใต้ด้วยแนวทาง Participative Management พบว่าโรงเรียนที่นำการบริหารแบบมีส่วนร่วมมาใช้อย่างจริงจังสามารถเพิ่มความมุ่งมั่นต่อค่านิยมร่วมของสถาบัน ส่งเสริมประสิทธิภาพและประสิทธิผล และนำไปสู่ความก้าวหน้าที่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในบริบทที่ผู้อำนวยการโรงเรียนขาดแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วม จะเผชิญปัญหาในการบริหารสถานศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลการวิจัยนี้สนับสนุนให้เห็นว่าการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านเข้ามา มีบทบาทในระดับนโยบายไม่เพียงแต่ช่วยแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างที่พบในกรณีศึกษา แต่ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้มีความยั่งยืนและสามารถตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง (Buthelezi, A. B. & Ajani, O. A., 2023)

ประเด็นที่ 2 การจัดการความรู้เพื่อความยั่งยืนในยุคดิจิทัล แนวทางการพัฒนากลุ่มปัญญาดิจิทัลของโรงเรียน สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้หลักการ การจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยเฉพาะตามแนวคิด SECI Model ของ Nonaka, I. & Takeuchi, H. โดยปัญหาความไม่ต่อเนื่องของการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่พบในกรณีศึกษานี้ เกิดจากการพึ่งพา Tacit Knowledge (ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล) ของปราชญ์ชาวบ้านเป็นหลัก ดังนั้น แนวทางนี้จึงทำหน้าที่เป็นกระบวนการ Externalization ที่เปลี่ยน Tacit Knowledge ให้เป็น Explicit Knowledge (ความรู้ที่ถูกรับรู้และเข้าถึงได้) ผ่านสื่อดิจิทัล ซึ่งการบันทึกและจัดเก็บอย่างเป็นระบบนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ครูรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงและบูรณาการภูมิปัญญาเข้าสู่หลักสูตรได้อย่างต่อเนื่องเท่านั้น แต่ยังเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาในยุคดิจิทัล และสร้างความมั่นคงทางวิชาการให้กับโรงเรียนตามทฤษฎีการจัดการทรัพยากร (Nonaka, I. & Takeuchi, H. , 1995) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phuangsuwan P. et al ที่ศึกษาผลกระทบของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 478 คน และวิเคราะห์ด้วย PLS-SEM พบว่า การมีส่วนร่วมระดับล่าง (Bottom-level Participation) ซึ่งหมายถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับรากฐาน มีอิทธิพลสูงสุดต่อความยั่งยืนของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยมีการรับรู้ (Awareness) เป็นตัวแปรส่งผ่านที่สำคัญ ผลการวิจัยนี้มีนัยสำคัญต่อการนำไปใช้จริงอย่างยิ่ง กล่าวคือ การพัฒนากลุ่มปัญญาดิจิทัลจะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนก็ต่อเมื่อออกแบบให้ชุมชนในระดับรากฐาน ทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ปกครอง และผู้นำท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการบันทึก จัดเก็บ และเผยแพร่องค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง มิใช่เป็นเพียงโครงการที่ดำเนินการโดยโรงเรียนฝ่ายเดียว เพราะการรับรู้และความเป็นเจ้าของร่วมกันของชุมชน คือรากฐานที่แท้จริงของความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่นในยุคดิจิทัล (Phuangsuwan, P. et al. , 2025)

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหนองตาบุญ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระบุรี เขต 2 พบแนวทางที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) ด้านการวางแผน ควรจัดตั้งคณะทำงานร่วมบูรณาการภูมิปัญญาเพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและทิศทางของแหล่งเรียนรู้อย่างเป็นทางการ 2) ด้านการจัดการความรู้ ควรพัฒนากลุ่มปัญญาดิจิทัลเพื่อแปลงองค์ความรู้ที่สะสมอยู่ในตัวปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นข้อมูลที่จัดเก็บและสืบค้นได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ 3) ด้านการดำเนินการ ควรจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเชิงปฏิบัติการระหว่างครูกับปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้การบูรณาการหลักสูตรท้องถิ่นมีความชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และ 4) ด้านการควบคุมและประเมินผล ควรจัดให้มีเวทีที่สามารถสะท้อนผลร่วมในการประเมินผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนและการใช้แหล่งเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอทุกภาคเรียนและต่อเนื่องทุกปีการศึกษา แนวทางทั้ง 4 ประการนี้มุ่งเน้นการสร้างกลไกเชิงโครงสร้างที่ยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนให้ครอบคลุมถึงระดับการตัดสินใจและการประเมินผล อันเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารการศึกษาที่ยั่งยืนและสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้ ในส่วนของข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ผู้บริหารโรงเรียนควรร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษาจัดสรรงบประมาณ

และเวลาการทำงานของครูเพื่อสนับสนุนการจัดทำและบำรุงรักษาระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาดิจิทัลให้สามารถใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรจัดทำแผนปฏิบัติการร่วม 3 ปี กับชุมชนในลักษณะแผนยุทธศาสตร์ โดยกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจนเพื่อนำแนวทางการบริหารจัดการทั้ง 4 ด้าน ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งควรจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมแก่คณะกรรมการสถานศึกษาและครูเกี่ยวกับบทบาทใหม่ในขณะทำงานร่วมบูรณาการภูมิปัญญา อันจะช่วยแก้ไขปัญหาคอขวดระหว่างพันธกิจกับความเข้าใจในการปฏิบัติงาน สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป ควรดำเนินการวิจัยและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นรูปธรรม พร้อมพัฒนาเครื่องมือเชิงปริมาณที่มีมาตรฐานเพื่อใช้ประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบดังกล่าว และควรศึกษาผลกระทบของการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์และความสามารถในการคิดของนักเรียน เพื่อยืนยันประสิทธิผลของการจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในบริบทของสถานศึกษาอย่างครบถ้วนและเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

- กษมาพร ทองเอื้อ. (2563). การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. ใน วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จันทร์จิรา ทับสมบัติ และคณะ. (2568). การบริหารจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 7(2), 374-387.
- ทิตนา แหมมณี. (2564). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา แซ่มซ้อย. (2562). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล: แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา ศรีวัฒนสาร. (2563). แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ, 10(1), 45-58.
- เอกพล ดวงศรี. (2563). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- Boripis, T. et al. (2024). Community participation process for the sustainable business development of local wisdom learning centers. *Journal of Human, Earth, and Future*, 5(4), 660-673.
- Buthelezi, A. B. & Ajani, O. A. (2023). Transforming school management system using participative management approach in South Africa. *International Journal of Research in Business and Social Science*, 12(6), 307-317.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.
- Hallinger, P. & Kovitmayhi, K. (2021). Assessing the effectiveness of digital leadership development in Thailand. *International Journal of Training and Development*, 25(1), 54-72.
- Kusuma, W. D. et al. (2024). Management analysis: Community empowerment based on local wisdom. *Journal of Management and Business Innovation (IMAGE)*, 12(2), 12-25.
- Likert, R. (1967). *The human organization: Its management and value*. New York: McGraw-Hill.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York: Oxford University Press.

- Phuangsuwan, P. et al. . (2025). The impact of community participation in sustainable learning resource development: A case of Bangkok, Thailand. *Sustainability*, 17(10), 4620. <https://doi.org/10.3390/su17104620>
- Puri, P. K. & Chhetri, D. (2024). A systematic review of the role of school management committee for the school performance in Nepal. *Education Journal*, 13(3), 97-107.
- Tsarkos, A. (2026). From tacit knowledge to organizational wisdom: The role of awareness and sharing in K-12 schools. *Knowledge and Process Management*, 1-14. <https://doi.org/10.1002/kpm.70052>